

Jelena Vukićević¹ Doktorand na Odeljenju za etnologiju i antropologiju
Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu

KULTURNO PROMIŠLJANJE POLNIH ODNOSA U SAVREMENOJ SRBIJI

Apstrakt: Na osnovu podataka dobijenih kvalitativnim istraživanjem u radu je primenom teorije kulturnih modela analizirana kulturna konceptualizacija polnih odnosa među grupom mladih heteroseksualnih osoba u Beogradu. U radu se polazi od pretpostavke da je dominantna odlika kulturnog promišljanja polnih odnosa u savremenoj Srbiji konzervativnost, odnosno da ga prevashodno karakterišu rodna determinisanost i utemeljenost na asimetriji u rodnim odnosima moći. Na osnovu pregleda antropološke literature na temu heteroseksualnosti objavljene u inostranoj periodici u periodu od 1990-2010 izdvojeni su elementi diskursa heteroseksualnog konzervativizma čija je zastupljenost potom ispitana u materijalu prikupljenom putem intervjua sa ispitanicima u Beogradu.

Cljučne reči: heteroseksualnost, polni odnosi, konzervativnost, kulturni model, rod, mladi, Beograd, Srbija

Uvod

Opšteprihvaćeno uverenje je da živimo u vremenu u kojem su prevaziđeni ili se mahom prevazilaze načini mišljenja koji onemogućavaju progres u ljudskim životima. Ovo uverenje prisutno je i u načinu na koji se danas poima seksualnost – kao element identiteta i segment života ljudi koji počev od 1960-tih godina u zapadnom svetu doživljava kontinuiranu liberalizaciju koja se, iako možda sa zakašnjenjem ili u slabijoj meri, javila i u drugim krajevima sveta, danas gotovo bez izuzetka. Seksualna revolucija, iako samo jedna od faza u razvoju ideja počev od kraja XIX veka (Garton 2004), obično se percipira kao od ključnog uticaja na savremeno poimanje i ispoljavanje seksualnosti u kojem je, kako se pretpostavlja, akcenat sa zabrana konačno pomeren na zadovoljstvo. Veruje se da danas pojedinci seksualnost ispoljavaju u skladu sa sopstvenim osećanjima, željama, potrebama i da je to ono što se u savremenom društvu podrazumeva i od njih očekuje. Da li se i u kojoj meri ova uvere-

---

¹ jelena.vukicevic@yahoo.com

nja mogu smatrati tačnim pitanje je koje će biti postavljeno upravo u ovom istraživanju u kojem će biti preispitana dominantna pretpostavka o liberalnosti u sferi seksualnosti na primeru kulturne konceptualizacije polnih odnosa među grupom mladih heteroseksualnih osoba u Beogradu.

Osnovna pretpostavka od koje se u ovom istraživanju polazi jeste da je dominantna odlika kulturne konceptualizacije polnih odnosa u savremenoj Srbiji konzervativnost, pri čemu se pod konzervativnošću podrazumeva rodno određeno poimanje (i praktikovanje) polnih odnosa utemeljeno na asimetriji u rodnim odnosima moći. Pretpostavka je da u savremenoj Srbiji kulturne definicije maskuliniteta i feminiteta u celini, a pogotovo u pogledu seksualnosti, u velikoj meri određuju poimanje (i praktikovanje) polnih odnosa, ograničavajući na taj način slobodu i muškaraca i žena. Zbog rodne neravnopravnosti koja i danas opstaje pretpostavlja se da je ograničavanje slobode u sferi seksualnosti veće kod žena. Posebna pažnja u ispitivanju ovih pretpostavki u radu posvećena je tumačenju odnosa prema seksualnom zadovoljstvu, sopstvenom i partnerovom, sa ciljem utvrđivanja postojanja jednog oblika rodne neravnopravnosti. Naime, pretpostavka od koje se u tom smislu polazi jeste da se u polnom odnosu definisanom kao vaginalno-penilna penetracija postizanje muškarčevog zadovoljstva postavlja kao prioritet za oba partnera, dok je zadovoljstvo žene marginalizovano pa i tabuisano izbegavanjem razgovora na tu temu među partnerima. Ove pretpostavke biće ispitane među grupom mladih heteroseksualnih osoba u Beogradu. Otuda se zaključci izvedeni iz ovog istraživanja odnose se isključivo na uzorak ispitanika koji je njime obuhvaćen i ne mogu se primeniti na kontekst savremene Srbije u celosti, ali se mogu shvatiti kao pretpostavke i polazišta za eventualna dalja ispitivanja na ovom nivou. Rodna dimenzija kulturnog promišljanja polnih odnosa među pomenutom grupom, međutim, neće biti jedini ispitivani pokazatelj njegove konzervativnosti, nego i drugi elementi diskursa heteroseksualnog konzervativizma izdvojeni na osnovu pregleda antropoloških radova na temu heteroseksualnosti objavljenih u inostranoj periodici u periodu od 1990-2010. Osim toga, iako će akcenat u ovom istraživanju biti na ispitivanju povezanosti rodnih identiteta i uloga, odnosa moći i seksualnog zadovoljstva, drugi aspekti feminiteta i maskuliniteta neće biti zanemareni. Podaci koji su u radu analizirani prikupljeni su početkom 2011. godine u Beogradu putem dubinskih, polustrukturiranih intervju sa 10 heteroseksualnih muškaraca i 10 heteroseksualnih žena starosti od 23 do 33 godine. Kao metod analize podataka korišćena je diskurzivna analiza, a teorijski okvir rada čini teorija kulturnih modela.

Teorija kulturnih modela

Teorija kulturnih modela je teorija koja se razvija u okviru kognitivne antropologije počev od 1980-tih (Brown 2006, Quinn 2011). U okviru teorije kultur-

nih modela, kao i u okviru kognitivne antropologije uopšteno, fokus je na proučavanju povezanosti između ljudske misli i kulture. Kultura, onako kako je kognitivni antropolozi definišu, predstavlja ideacijski kognitivni sistem, odnosno sistem znanja, verovanja i vrednosti koji postoji u umovima njenih pripadnika, okvir u kojem i pomoću kojeg njeni pripadnici poimaju svet oko sebe, način na koji "definišu, konstruišu, interpretiraju, kategorizuju i organizuju elemente sopstvenog univerzuma" (Žikić 2008, 120). Ključni pojmovi u teoriji kulturnih modela koji se koriste za objašnjavanje povezanosti između ljudske misli i kulture jesu kulturna šema i kulturni model. Šeme su konceptualne strukture koje čini mogućim identifikaciju objekata i događaja pomoću uprošćenih obrazaca, mreže različitih, međusobno povezanih obrazaca interpretacije elemenata stvarnosti oblikovanih pod uticajem iskustva pojedinca (D'Andrade 1992, Strauss 1992). U okviru grupe pojedinaca šeme se međusobno razlikuju, ali u izvesnoj meri i preklapaju. Zbog toga šeme mogu da budu individualne i kulturne: individualne šeme su one koje su specifične za pojedinca, dok su kulturne šeme one koje su deljene među pojedincima u okviru određene grupe i koje predstavljaju generičke reprezentacije njihovog zajedničkog iskustva (D'Andrade 1992). Kulturni modeli su veoma slični šemama, a ponekad se i izjednačavaju: ukoliko se model sastoji iz jedne šeme, šema može da se smatra jednostavnim modelom (Žikić 2008, 128). Ipak, šema i model se razlikuju u svojoj složenosti: šema predstavlja određeni objekat ili događaj, dok se model obično sastoji iz skupa međusobno povezanih elemenata, odnosno šema (*Ibid.*, 128). Kulturni model je sistem povezanih ideja o nečemu, relativno zaokružena predstava o svetu, uprošćena verzija stvarnosti koju dele pripadnici određene kulture ili kulturne grupe (Quinn 1997, 4 citirano u Brown 2006, 100; Holland 1992, 65). Kulturni modeli se koriste da nešto predstavljaju, objasne ili reše neki problem, a ponekad omogućavaju i poimanje kauzaliteta (Bačević 2008, 66-67). Kulturni modeli obično nisu formulisani kao eksplicitno, deklarativno znanje, već kao implicitno znanje – njihovi elementi su sadržani u rečima, jeziku i iako se oni često se koriste u svakodnevnoj konverzaciji ljudi obično nisu svesni kulturnih modela u celini niti mogu u potpunosti da ih opišu, ali obično mogu da iskažu svoje mišljenje u vezi toga koje su vrste mogućih događaja i situacija prihvatljivije u okviru modela (D'Andrade 1992, 34). Kulturni modeli su i normativnog karaktera i njihova neadekvatna upotreba se sankcioniše (*Ibid.*, 34). Kultura nudi gotove modele stvarnosti i iako pojedinci razumeju i prihvataju i alternativne modele u većini će biti naklonjeni onima koji su najzastupljeniji u javnom diskursu njihove kulture (Žikić 2008, Blount 2011).

Kulturne šeme i modeli, dakle, ne samo da utiču na mišljenje ljudi, već i na njihovo ponašanje. One predstavljaju skupove interpretacija koji ne samo da objašnjavaju segmente stvarnosti, već su i vrednosno konotirani i određuju šta će u datom kontekstu biti označeno kao poželjno i kakvi će se načini za ostvarivanje ovog cilja smatrati primerenim u tom kontekstu – ukratko, one funkci-

onišu kao motivi u ljudskom ponašanju (v. D'Andrade 1992). Kultura nije samo način na koji ljudi misle, nego i način na koji se ljudi ponašaju – kultura se kao ideacijski sistem realizuje u ponašanju ljudi (v. Strauss 1992). Međutim, iako akcenat stavljaju na način na koji pojedinačni kulturni modeli utiču na mišljenje pojedinaca, kognitivni antropolozi nisu zainteresovani za proučavanje ljudskog ponašanja samog po sebi, već radi otkrivanja i opisivanja onoga što se smatra kulturno očekivanim ili poželjnim u određenim situacijama, odnosno kontekstima (Žikić 2008, 121). Upravo ovo predstavlja glavni razlog zbog kojeg je u ovom istraživanju kao njegov okvir korišćena teorija kulturnih modela. Sagledavanje načina na koji pojedinci, služeći se kulturnim šemama i modelima, poimaju svet oko sebe, ključno u teoriji kulturnih modela, čini ovu perspektivu najadekvatnijom za primenu u ovom istraživanju s obzirom na to da je njegov cilj, uopšteno govoreći, opisivanje načina kulturnog promišljanja polnih odnosa među grupom mladih heteroseksualnih osoba u Beogradu, odnosno opisivanje kulturnog modela polnih odnosa koji je među njima deljen.

Istraživanje

Istraživanje koje je sprovedeno počiva na podacima koji su prikupljeni početkom 2011. godine u Beogradu putem dubinskih, polustrukturiranih intervjua sa 10 heteroseksualnih muškaraca i 10 heteroseksualnih žena, starosti od 23 do 33 godine. Svi ispitanici obuhvaćeni istraživanjem su visokog obrazovanja koje je među nekolicinom njih u trenutku kada su intervjui rađeni još uvek bilo u toku. Osim ovih zajedničkih karakteristika – ista seksualna orijentacija, isto mesto stanovanja, isti stepen obrazovanja i slično starosno doba – ispitanici ne pokazuju druge sličnosti: oni su različitih profesija, životnih stilova, emotivnog statusa itd. Naime, cilj ovog istraživanja je preispitivanje pretpostavke o liberalnosti u poimanju i ispoljavanju seksualnosti u kontekstu savremene Srbije, a ispitivanje mišljenja mlade, urbane, visoko obrazovane populacije je naročito podesno u tom pogledu, s obzirom na to da se obično prepostavlja da ova grupa, i na nivou razmišljanja i na nivou ponašanja, pokazuje manje inhibiranosti i konzervativnosti kada je reč o seksualnosti. Ovo se odnosi na pomenutu populaciju u celini, bez obzira na svu raznolikost koju ona pokazuje i koja se u ovom kontekstu smatra irelevantnom, te je zbog toga je izostavljeno uvođenje drugih, dodatnih parametara za uzorkovanje ispitanika. Osim toga, pretpostavljalo se da će izostavljanje drugih kriterijuma doprineti raznolikosti dobijenih odgovora zbog čega bi se ono među njima zajedničko moglo smatrati merodavnijim u pogledu uspostavljanja pretpostavke o kulturnom modelu polnih odnosa u savremenoj Srbiji, a koja bi bila korisna za dalja proučavanja i uopštavanja na ovom nivou.

U intervjuima je sa ispitanicima razgovarano o sledećim temama: seksualna privlačnost, seksualni nagon, sloboda u seksualnom ponašanju, seksualno

zadovoljstvo, preferencije u seksualnom odnosu, učestalost seksualnih odnosa, povezanost seksualnih odnosa i ljubavi, stid u seksualnom ponašanju, granica između normalnog i nenormalnog u seksualnom ponašanju, prihvatljiv broj partnera i godina prvog seksualnog iskustva. Od ispitanika je zatraženo da na ova pitanja odgovore tako što će napraviti razliku između muškaraca i žena, kao i da iznesu svoje viđenje uloge muškarca i žene u seksualnom činu, naravno, ukoliko smatraju da takve razlike između muškaraca i žena postoje.² Ove teme čine elemente kojima je definisano kulturno promišljanje polnih odnosa u ovom radu. Razgovori u prosečnom trajanju od sat do sat i po vremena su snimani, a onda i transkribovani. Na ovako dobijenu tekstualnu građu primenjena je diskurzivna analiza kao metod analize koji povezuje jezik i socio-kulturni kontekst njegove upotrebe i koji pruža uvid u društvenu i kulturnu stvarnost preko bilo kog oblika teksta (Paltridge 2006, Johnstone 2002).

Za potrebe istraživanja urađen je i pregled naučnih članaka napisanih na temu heteroseksualnosti u antropologiji u periodu od 1990-2010 kako bi se na taj način definisao diskurs heteroseksualnog konzervativizma, a potom i ispitalo njegovo prisustvo u građi koja je prikupljena putem intervjua sa ispitanicima u Beogradu.³ Definicija heteroseksualnog konzervativizma izvedena je na osnovu šezdesetak radova koji su u pregled literature uvršćeni na osnovu njihove relevantnosti za ovo istraživanje u smislu zastupljenosti tema koje su predmet proučavanja i u ovom radu. Prilikom odabira literature vodilo se računa o njenoj raznolikosti u smislu pokrivenosti istraživanja u raznim krajevima sveta⁴, kao i o tome da ta istraživanja budu utemeljena na podacima dobijenim putem intervjua sa ispitanicima. Razlog tome je taj što je u fokusu ovog istraživanja prihvaćenost društveno dominantnog diskursa o heteroseksualnosti od strane pojedinaca, a ne samo njegova proklamovanost u javnosti.⁵

---

² Od ispitanika nije traženo da govore o sopstvenom iskustvu, iako su oni sami povremeno to činili, da komentarišu svaku od pomenutih tema, kao ni da odgovore na svako od postavljenih pitanja ukoliko to ne žele ili ne mogu.

³ S obzirom na to da se ovo istraživanje odnosi na savremeni period, pregled literature ograničen je na period od poslednjih dvadeset godina.

⁴ Uprkos tome, među odabranim radovima najmanje je onih u kojima su prezentovani rezultati istraživanja sprovedenih u razvijenim zapadnim zemljama, dok su najbrojnija ona istraživanja sprovedena u nerazvijenim i zemljama u razvoju u Africi i Aziji. Ovo, međutim, nije posledica namernog izbora autora. Naime, najveći broj istraživanja na temu seksualnosti se i inače sprovodi u pomenutim zemljama, s obzirom na to da je najveći broj slučajeva obolelih od HIV/AIDS-a upravo u njima zabeležen – cilj ovakvih istraživanja je najčešće pružanje doprinosa u prevenciji i smanjenju broja obolelih.

⁵ Ipak, zbog relevantnosti za ovo istraživanje, određeni broj radova o javnim diskursima o heteroseksualnosti je takođe uvršćen u literaturu na osnovu koje su definisani elementi heteroseksualnog konzervativizma.

Rezultati istraživanja

Elementi diskursa heteroseksualnog konzervativizma u antropološkoj literaturi

Na osnovu pregleda antropološke literature o heteroseksualnosti izdvojeni su sledeći elementi diskursa heteroseksualnog konzervativizma: rodna određenost kulturnih konceptualizacija polnih odnosa koja podrazumeva postojanje rodni identiteta i uloga utemeljenih na asimetriji u rodnim odnosima moći; izbegavanje razgovora na temu seksa, kontracepcije i polno prenosivih infekcija (PPI) među partnerima i šire ili otežana komunikacija na ove teme; slaba upotreba savremenih metoda kontracepcije i oslanjanje na tradicionalne metode, kao što su metod neplodnih dana i prekinut snošaj.⁶

Rodni identiteti i uloge. U literaturi koja je pregledana za potrebe ovog istraživanja uočeno je da u kulturnim konceptualizacijama seksualnosti dominira rodna dimenzija, odnosno da je u njihovoj osnovi pravljenje razlike između identiteta i uloge muškaraca i žena u sferi seksualnosti i polnih odnosa. Rodni identiteti i uloge tumače se kao jasno odvojeni, međusobno suprotstavljeni i isključivi – smatra se da svojstva identiteta i uloge žene nikada ne mogu da budu odlike muškarca niti njegovog ponašanja i obrnuto. Pored toga, uočeno je i to da ovako definisane rodne uloge i identiteti počivaju na asimetriji u rodnim odnosima moći koju prikriva njihova utemeljenost u naturalistički diskurs. Obično se smatra da je seksualni nagon kod muškaraca prirodno izrazito naglašen, da ga je teško ili nemoguće kontrolisati, odnosno da ne podleže nikakvim pravilima razuma, dok se seksualnost žena percipira kao u potpunosti drugačija – slabo je izražena, nije impulsivna, već racionalna, te ju je moguće kontrolisati (Allen 2009, Boileau et al. 2008, Sheffer and Foster 2001, Lesh and Bremridge 2006, Castro 2001, Sternberg 2000, Asencio 1999, Faulkner 2003). Osim u tom pogledu, muškarci i žene se međusobno razlikuju i po pitanju potreba i očekivanja kada je partnerski odnos u pitanju. Dok muškarci u odnosu sa suprotnim polom vide mogućnost zadovoljenja svog izraženog seksualnog nagona, za žene on predstavlja način zadovoljenja njihove potrebe za ljubavlju (Hillier et al. 1999, Allen 2003, Sheffer and Foster 2001, Hamilton and Armstrong 2009, Connell 2005). Ovo se tumači kao posledica njihovih suprotstavljenih priroda, muškarčeve seksualne i ženine emotivne. Ovakve definicije identiteta muškaraca i žena odraz su nejednakosti u rodnim odnosima moći. One muškarcima garantuju pravo da ispolje i zadovolje svoje seksualne

---

⁶ Još jedan od pokazatelja konzervativnosti u oblasti seksualnosti u pregledanoj literaturi jeste i homofobija, ali će predstavljanje, razmatranje i ispitivanje ovog elementa biti izostavljeno iz ovog rada u kojem je fokus na heteroseksualnosti.

želje, odnosno da svoje seksualno zadovoljstvo postave kao prioritet. Za žene, pak, isto ne važi: umanjenjem značaja koji seksualnost ima za žene, a posebno naglašavanjem važnosti osećanja prema partneru, žene se lišavaju prava na sopstveno seksualno zadovoljstvo. Zbog toga muškarci dominiraju u seksualnim odnosima i kontrolišu njihov tok, dok se žene povinuju zadovoljenju njihovih seksualnih želja zanemarujući sopstvene (Morrison 2006, Hillier et al. 1999, Allen 2003, Izugbara 2005, Jegede and Odumosu 2003, Hulton, Cullen and Khalokho 2000, Roth et al. 2001, Maticka-Tyndale et al. 2005, Ankomah 1999, Simpson 2005, Bagnol and Mariano 2008, Sheffer and Foster 2001, Connell 2005, Beres and Farvid 2010, Sternberg 2000, Faulkner 2003, Paulson and Beiley 2003, Bant and Girard 2008, George 2002, Hyde et al. 2009, Paxson 2002, Killoran 1998). Zbog ovakvog tumačenja rodnih uloga u polnom odnosu smatra se i da su žene po svojoj prirodi pasivne, a muškarci aktivni (Hillier et al. 1999, Allen 2009, Sternberg 2000, Paulson and Beiley 2003, George 2002, Hyde et al. 2009). Rodna neravnopravnost u seksualnom ponašanju podrazumeva i ideal čednosti i seksualnog neiskustva za žene, a u mnogim delovima sveta i ideal predbračne nevinosti, dok se za muškaraca promiskuitetno ponašanje smatra poželjnim (Shirpak et al. 2008, Morrison 2004, Thianthai 2004, Castañeda et al. 2001, Faulkner 2003, Tambiah 2005, Ozyegin 2009, Vincent 2006, Leclerc-Madlala 2004). Osim toga, neretko se od žena očekuje tolerisanje preljuba partnera usled društveno dominantnog shvatanja o jačini seksualnog nagona kod muškaraca kojeg je neophodno brzo zadovoljiti, što je takođe jedna od manifestacija njihovog podređenog položaja (Wardlow 2007, Morrison 2006, Sternberg 2000). Žene svoju seksualnost ograničavaju i sputavaju i ne nastoje da zadovolje svoje seksualne želje, dok muškarci svoju seksualnost uvažavaju, a svoje želje ispoljavaju i zadovoljavaju, a tome najčešće doprinosi oštra osuda okoline u prvom slučaju, odnosno tolerisanje, pa i podsticanje u drugom (Thianthai 2004, Tangmunkongvarkul et al. 2005, Butt and Munro 2007, Allen 2009, Boileau et al. 2008, Izugbara 2005, Mur and Davidson 2000, Hamilton and Armstrong 2009, Castañeda et al. 2001, Asencio 1999, Faulkner 2003, Paulson and Beiley 2003, Bennett 2001, Killoran 1998). Na taj način se kod žena stvara osećaj stida u vezi sa njihovom seksualnošću, dok se muškarci u istom tom pogledu ohrabruju da budu slobodni i nesputani. Osim toga, muškarci bivaju lišeni odgovornosti za svoje seksualno ponašanje, jer se njihova seksualnost tumači kao prirodno nagoniska, a žene, zbog tumačenja njihove seksualnosti kao racionalne, snose svu odgovornost za svoje seksualno ponašanje.

Izbegavanje razgovora o seksu, kontracepciji i PPI. Ovako definisane rodne uloge i identiteti često su uzrok izbegavanja razgovora o seksu, kontracepciji i PPI među partnerima – ideal iskustva, promiskuiteta i znanja o seksualnim odnosima koji se odnosi na muškarce i ideal neiskustva, čednosti, nevinosti

sti i neznanja koji se odnosi na žene razlozi su za to. I muškarci i žene obično izbegavaju da razgovaraju na temu seksualnih odnosa, kontracepcije i PPI sa svojim partnerima – muškarci kako ne bi doveli u pitanje svoje iskustvo, a žene svoju čednost i neiskustvo (Mur and Davidson 2000, Castañeda et al. 2001, Sternberg 2000, Ahlberg, Jylkäs and Krantz 2001, Christianson et al. 2007). Definicija maskuliniteta podrazumeva seksualno iskustvo i znanje, pa se stoga smatra neumesnim da muškarac sa partnerkom razgovara o onome što bi on trebalo da zna bolje od nje. Žene ne pokreću takve teme jer je stid u vezi sa seksualnošću jedan od aspekata feminiteta. Osim toga, usled nejednakosti u rodnim odnosima moći, onemogućen je bilo kakav dijalog između muškarca i žene. Kada je reč o razgovoru o seksualnim željama konkretno, ovim razlozima pridružuje se i sloboda da se iskažu potrebe, kao i lagodnost prilikom upotrebe jezika u te svrhe koji je društveno označen kao vulgaran (Hillier et al. 1999). Muškarci se ne osećaju neprijatno da razgovaraju o tome, kao što je to obično slučaj kod žena. Njihova seksualnost, onako kako je definisana u okviru njihovog rodnog identiteta, nije povezana sa stidom kada je reč o iskazivanju seksualnih želja niti po pitanju upotrebe jezika društveno označenog kao vulgarnog kao što to podrazumeva seksualni identitet žene. Seksualni identitet žene takođe podrazumeva neiskustvo i nepoznavanje sopstvene seksualnosti – muškarac je taj koji bi trebalo da zna šta je to što bi žena želela i šta bi joj prijalalo, a to je još jedan od razloga zbog kojeg žene ne govore o svojim seksualnim potrebama i željama (Sternberg 2000). Uzrok problema u razgovoru na temu seksualnih odnosa, kontracepcije i PPI može biti i nedostatak kulturno prihvatljivog jezika koji bi se u te svrhe koristio, kao i društveno tumačenje partnerskog odnosa kao odnosa koji je prvenstveno zasnovan na emocijama, čime se umanjuje značaj polnih odnosa kao njegovog sastavnog dela i otežava razgovor o ovoj temi među partnerima (Pliskin 1997). Izbegavanje ovakvih razgovora, ne samo među partnerima, nego i šire, u smislu da su oni društveno definisani kao nepoželjni, posledica je povezivanja seksualnosti sa stidom i sramotom (Castro-Vasquez and Kirshi 2007, Christianson et al. 2007).

Slaba upotreba savremenih metoda kontracepcije. Rodne uloge i identiteti, kao i problem razgovora o kontracepciji i PPI glavni su uzroci slabe upotebe savremenih metoda kontracepcije i razlozi zbog kojeg se većina muškaraca i žena odlučuje na prekinut snošaj i/ili računanje plodnih i neplodnih dana kao metode zaštite od neželjene trudnoće, dok je zaštita od PPI praktično nepostojeća u mnogim krajevima sveta. Najčešći razlog jeste definisanje rodnih identiteta na osnovu racionalnosti i impulsivnosti, uz ideale neiskustva, odnosno iskustva. Smatra se da muškarci imaju animalnu, jako naglašenu, impulsivnu i nagonsku seksualnost, pa se ovakvo tumačenje njihovog seksualnog identiteta suprotstavlja "proračunosti" koju zahteva upotreba kontracepcije, odnosno kondoma. Za žene se smatra da nemaju naglašenu, nagonsku seksualnost, već da njihova sek-

sualnost podleže pravilima razuma i da je žene mogu kontrolisati. Zbog toga su žene te koje bi, prema ovoj logici, mogle da vode računa o primeni kontracepcije, budući da se smatra da su u stanju da o seksualnosti razmišljaju na trezven, racionalan i pragmatičan način, ali one to, zbog ideala sramežljivosti i čednosti, ne čine (Morrison 2004, Thianthai 2004, Boileau et al. 2008, Ragnarsson et al. 2010, Mantell et al. 2006, Ragnarsson et al. 2008, Castañeda et al. 2001, Leclerc-Madlala 2001, Sheffer and Foster 2001, Lesh and Bremridge 2006, Castro 2001, Sternberg 2000, Paulson and Beiley 2003, Beres and Farvid 2010). Pored toga, primena kontracepcije kod žena često se u društvu negativno percipira. Upotreba kontracepcije kod žena ili njihovo insistiranje na upotrebi kondoma od strane partnera najčešće se povezuje sa posedovanjem većih seksualnih sloboda jer omogućava prikrivanje praktikovanje onih oblika seksualnog ponašanja koji se u društvu smatraju neprihvatljivim za žene (npr. promiskuitet, preljuba i sl.) zahvaljujući pružanju zaštite od neželjene trudnoće i PPI, a to veoma često izaziva strah u društvu (Boileau et al. 2008, Castro 2001). Upotreba kontracepcije kod žena suprotstavlja se društvenom nastojanju da se stigmatizuje seksualnost žena i često nailazi na osudu društva (Tangmunkongvorakul et al. 2005). Slaboj upotrebi kontracepcije suprotstavlja se i dominacija koja se od muškarca očekuje u svim aspektima seksualnog ponašanja. To znači da se donošenje odluka tumači kao dužnost muškarca, a to, između ostalog, implicira da bi inicijativa za upotrebu kontracepcije (kondoma) trebalo da dođe sa njegove strane. Međutim, to je nemoguće zbog načina na koji se društveno definiše njegova seksualna "priroda", ali i slobode koja mu je društveno data i koja ga lišava bilo kakvog osećanja odgovornosti (Casto-Vasquez and Kirshi 2007, Jegede and Odumosu 2003, Hulton, Cullen and Khalokho 2000, Paulson and Beiley 2003). Ponekad se izbegavanje upotrebe kondoma kod muškaraca eksplicitno definiše kao manifestacija njegove "muškosti" (Simpson 2005). Od žene se, paradoksalno, očekuje da istovremeno bude i pasivna i da se podređuje muškarčevim odlukama, ali i da zbog svoje "urođene" racionalnosti i slabijeg seksualnog nagona sama donosi odluke kao je, na primer, upotreba kontracepcije. Pored toga, žene su same često nezainteresovane za primenu nekog od metoda zaštite (Paxon 2002). Sve to je osnaženo asimetrijom u rodnim odnosima moći na kojima ovi uzroci slabe upotrebe kontracepcije i počivaju. Žene, i kada to žele, zbog manjka moći koju poseduju, nisu u mogućnosti da sa muškarcima pregovaraju upotrebu kondoma (Izugbara 2005, Hulton et al. 2000, Roth et al. 2001, Simpson 2005, Ragnarsson et al. 2010, Castañeda et al. 2001, Castro 2001, Bant and Girard 2008, Beres and Farvid 2010). Nejednakost u rodnim odnosima moći koja na ovaj način utiče na primenu kontracepcije ponekad eksplicitno počiva na nejednakosti u ekonomskom pogledu. Žene često materijalno zavise od muškaraca ili sa njima stupaju u seksualne odnose zbog novca⁷, pa stoga pristaju na

---

⁷ Ne misli se na prostituciju.

sve njihove uslove, među kojima je često i upražnjavanje nezaštićenih odnosa (Roth et al. 2001, Maticka-Tyndale et al. 2005, Ankomah 1999). Muškarci često upotrebu kondoma povezuju sa smanjenjem seksualnog zadovoljstva, pa iz tog razloga izbegavaju upotrebu ovog metoda zaštite (Castro-Vasquez and Kirshi 2007). Ponekad se upotreba kontracepcije izbegava zbog društveno dominantnog tumačenja prokreacije kao svrhe praktikovanja seksualnih odnosa, što je često posledica uticaja religije (Jegade and Odumosu 2003, Bagnol and Mariano 2008, Sternberg 2000). Poteškoće u komunikaciji na temu kontracepcije i PPI takođe predstavljaju jedan od uzroka ove pojave (Hillier et al. 1999, Sternberg 2000), kao i nedostatak znanja o efikasnoj zaštiti od neželjene trudnoće i PPI (Jegade and Odumosu 2003). Upotreba kontracepcije i urgentne kontracepcije, obično kod nevenčanih parova, kao i abortus, osim u slučajevima kada trudnoća ugrožava život majke i/ili ploda, u nekim zemljama su i zakonski zabranjeni (Bennett 2001, Ruiz Austria 2004, Smyth 2006).

Elementi diskursa heteroseksualnog konzervativizma u savremenoj Srbiji

Elementi heteroseksualnog konzervativizma onako kako su definisani u radu na osnovu literature uočeni su i građi koja je prikupljena putem intervjua sa mladima u Beogradu. Izuzetke predstavljaju slaba upotreba kontracepcije i izbegavanje razgovora na tu temu i na temu PPI među partnerima što, međutim, nije odraz stvarnog stanja u savremenoj Srbiji. Naime, razgovor na tu temu sa ispitanicima prvobitno nije bio predviđen niti je naknadno odrađen, a niko od ispitanika se nije dotakao ovih tema niti su se one spontano javile tokom intervjua.⁸ Ostali elementi diskursa heteroseksualnog konzervativizma zastupljeni su u materijalu koji je prikupljen putem intervjua sa ispitanicima u Beogradu i oni će biti predstavljeni u daljem delu rada.

Rodni identiteti i uloge

Analiza građe je pokazala da većina ispitanika seksualnost tumači kao rodno određenu i u odnosu međusobne suprotstavljenosti. Ključni aspekti po koji-

---

⁸ Istraživanje je najpre osmišljeno sa ciljem sagledavanja kulturne konceptualizacije polnih odnosa u savremenoj Srbiji u celosti, a posebno sa ciljem ispitivanja pretpostavke o rodnoj određenosti promišljanja i ispoljavanja seksualnosti, kao i pretpostavke o rodnoj neravnopravnosti u vidu prioritizacije postizanja muškarčevog zadovoljstva za oba partnera i marginalizacije seksualnog zadovoljstva žene. Nakon što podaci putem intervjua prikupljeni, a ove pretpostavke potvrđene, javila se ideja o konzervativnosti kao dominantnoj odlici kulturnog promišljanja heteroseksualnih polnih odnosa u savremenoj Srbiji koja je dalje podstakla istraživanje drugih elemenata diskursa heteroseksualnog konzervativizma uopšteno, na osnovu antropološke literature, a onda i u materijalu prikupljenom putem intervjua sa ispitanicima u Beogradu.

ma se rodni identiteti i uloge među sobom razlikuju u prikupljenoj građi jednaki su onima koji su izdvojeni na osnovu pregleda literature i počivaju na nejednakosti u rodnim odnosima moći. Ipak, u intervjuima sa ispitanicima uočeno je postojanje određenih aspekata rodnih identiteta i uloga koji nisu zastupljeni u literaturi. Kao prvo, smatra se da su žene prirodno slabe, nesigurne i nestabilne, te da usled takvih nedostataka i sa željom da se oni nadomeste žene privlače muškarci koji su snažni, samouvereni i stabilni. Njihova nekompletna "priroda" tako zahteva svoju dopunu u muškarcu, pri čemu ne važi i obrnuto. Kao drugo, ispitanici tvrde da se muškarci i žene razlikuju u pogledu značaja koji pridaju telesnom i duhovnom čime se objašnjava različit stepen važnosti koju pridaju polnim odnosima. Naime, smatra se da je ženama važnije duhovno, mentalno u odnosu sa partnerom, pre nego telesno, zbog čega su seksualni odnosi za njih u drugom planu. Nasuprot tome, za muškarce se smatra da su površni, plitki, da prioritet daju seksualnim odnosima, a da im je emotivni, duhovni odnos sa partnerkom nebitan. Ostali aspekti rodnih identiteta i uloga onako kako su definisani u radu uočeni su i među ispitanicima u Beogradu. Njihova analiza biće predstavljena po osnovnim mestima na kojima se oni pojavljuju u prikupljenom materijalu.

Seksualna privlačnost. Ispitanici uglavnom smatraju da muškarci i žene imaju potpuno drugačije shvatanje o odlikama koje određuju seksualnu privlačnost osobe suprotnog pola – za muškarce to je izgled žene, a za žene osobine muškarca. Smatra se da muškarci nisu u stanju razumno da razmišljaju u blizini njima privlačnih žena i da su zbog toga u stanju da zanemare njihove eventualne mane. Ovo se tumači kao posledica površne i plitke "prirode" muškaraca zbog čega im je telesno važnije od mentalnog, duhovnog. Većinu ovakvih odgovora dale su ispitanice, dok se sa njima složio mali broj ispitanika. Važnost fizičkog izgleda žene za muškarce objašnjava se i njihovom vizuelnom "prirodom" koja najjače reaguje na ovakavu vrstu stimulusa i kojoj je prioritet fizički kontakt sa suprotnim polom. Nasuprot tome, seksualna privlačnost muškarca određena je njegovim osobinama koje su odraz njegove snage i muževnosti. Smatra se da žene vole "jake muškarce", "snažne ličnosti", iskusne, samouverene muškarce koji su dominantni, u stanju da zaštite ženu i pruže joj oslonac u životu. Ovakvi odgovori bili su najzastupljeniji među ispitanicima muškog pola.

"Može žene naravno da privlači lepo muško telo (...) ali pretpostavljam da je daleko važnije to kako se taj muškarac pokazuje u smislu snage njegove ličnosti. Meni se čini da mnogo veće šanse za ženu ima onaj koji je ovaj samouveren jednostavno. Njemu tu samouverenost može da podari to što ima novac, na primer, ili neki ne znam koji razlog, ali samouverenost je bitna, vrlo bitna, ovaj, tako da češ da vidiš situaciju u kojoj žena je sposobna da zamišlja nešto sa nekim samouverenim muškarcem, iako smatra da je pomalo tupav, pomalo, ili šta ja znam, da ima neke mane koje znaš bi joj

smetalo, ali njegov nastup i način ponašanja... može on da bude ćelav, nije problem, ili sl., možda nekoj ženi baš smeta što je on ćelav, ali u proseku, znaš..." – Saša (27)

Smatra se da su žene slabe, nežne, nesigurne, nestabilne i da ove nedostatke ne mogu da prevaziđu, jer su to njihove urođene osobine. Muškarac ovakve odlike ne samo da ne poseduje, već je oličenje njihovih suprotnosti, te je kao takav on u stanju da bude ženin oslonac u životu i da joj pruži sve što joj u tom pogledu nedostaje. Pored toga, ukazano je i na važnost osobina muškarca uopšteno kao faktora njegove seksualne privlačnosti i to mahom od strane ispitanica. Smatra se da žena, zbog određenih muškarčevih mentalnih i duhovnih svojstva, može da zanemari činjenicu da joj njegov izgled sam po sebi i nije seksualno najprivlačniji. Ovo je posledica, kako se smatra, emotivne, duhovne prirode žene koja na prvo mesto stavlja unutrašnju povezanost sa partnerom.

Seksualni nagon. Veći deo ispitanika smatra da je muškarčev seksualni nagon mnogo jači od ženinog. To se obično ne objašnjava i tumači se kao neka vrsta "prirodnog" stanja stvari. Međutim, pojedini ispitanici napravili su razliku između intenziteta seksualnog nagona i slobode da se on i ispolji, tvrdeći da se iza ove navodne razlike u intenzitetu seksualne želje između muškaraca i žena zapravo krije razlika u pogledu slobode koja im je društveno data da je ispolje.

"Pa, otkud znam, jeste i vama devojkama (*stalo do seksa*), samo ne znam nekako muškarci imaju, čini mi se, znači, jače izraženu tu potrebu za time, vi to vešto prikrivate, mada niste ni vi imune, ali ko vas ne zna, tako misli. Vi normalno, isto i vi imate tu potrebu, znaš, samo muškarac dođe i slobodniji je, to traži, pa tebi izgleda da on ima jaču potrebu, razumeš, dok ste vi onako malo, generalno više povučenije, čekate napad, čekate da date odgovor, dok muškarac je tu više koji napada, koji traži, znaš, to je slučaj, nije sad praksa da devojka spopada muškarca." – Nikola (23)

Za žene se misli da one obično smatraju neprimerenim, ali i opasnim, slobodno ispoljavanje sopstvene seksualnosti, seksualnih želja i potreba, a da je razlog tome negativna percepcija ovakvog ponašanja u društvu. Isti način ponašanja muškaraca, kako ispitanici zapažaju, ne nailazi na osudu u društvu, već se, naprotiv, podstiče i ohrabruje.

Ljubav i seks. Stav o nenaglašenoj seksualnosti žena, a naglašenoj kod muškaraca posebno je eksplicitan u tvrdnjama koje se tiču povezanosti ljubavi i seksa. Smatra se da je slabija seksualna želja kod žena posledica toga što one kao prioritete u odnosu sa partnerom postavljaju ljubav i nežnost, a da je kod muškaraca seksualni nagon izražen jer je za njih seks u partnerskom odnosu na prvom mestu. Povezanost seksualnih odnosa i ljubavi tumači se na dva na-

čina: ljubav se pojavljuje kao preduslov za seksualne odnose, ali i kao njegov sastavni deo. Ispitanici smatraju da je ženama potrebno da prema seksualnom partneru imaju razvijena ljubavna osećanja, a da kod muškaraca to nije slučaj. Tvrdi se da muškarci mogu da stupe u seksualne odnose bez ikakvih osećanja prema partnerki – njihova seksualna želja izjednačava se sa fiziološkom potrebom. Za žene se smatra da im je važno da imaju razvijena ljubavna osećanja prema muškarcu kako bi uopšte mogle da stupe u seksualni odnos sa njim.

"Znači, kod muškarca, može se slobodno reći da je seks kao fiziološka potreba, znači, to je pitanje nečega, celog tog hormonalnog statusa u organizmu, čini mi se, muškarca. Seks je za muškarca, provereno, fiziološka potreba, kao kad mora da ide da piški. Ima i drugačijih, ali takvih je manje... Muškarcima je svejedno (*s kim će da imaju seks*), znači, da l' će, ako neće ta, neka druga hoće." – Mina (33)

"Pa muškarci imaju češće (*seks*). (*Zašto misliš da je tako?*) Manje emocija uključuju u te stvari. (*Šta misliš, kako žene pristupaju seksu?*) Pa više sa emocijama, mislim, treba da imaju bar neku podlogu emotivnu da bi se to desilo, većinom." – Milena (25)

Na isti način govori se i o ljubavi u samom seksualnom odnosu koja se ispoljava u vidu razmene nežnosti sa partnerom – ovakav oblik ponašanja karakterističan je za žene, dok muškarci nagoniski, impulsivno i silovito pristupaju seksualnom odnosu samo radi zadovoljenja seksualnog nagona. Muškarčeve seksualne potrebe, kako većina ispitanika smatra, jasno su odvojene od ljubavi, pa tako i nepotrebne za seksualni odnos. Za razliku od njih, za žene se smatra da ne razdvajaju seksualni i emotivni odnos i da stoga u polne odnose uvek unose ljubavna osećanja prema partneru. Osim toga, smatra se da je ženama potreban partner koji će na isti način da se ponaša tokom seksualnog odnosa, a da muškarcima nije potrebna nežnost partnerke u seksualnim odnosima.

Donošenje odluke o stupanju u seksualne odnose. Donošenje odluke o stupanju u seksualne odnose razmotreno je na osnovu: ukazivanja na vreme koje protekne od trenutka upoznavanja partnera do trenutka stupanja u seksualne odnose sa njim; ukazivanja na važnost razvoja emocija prema partneru; ukazivanja na eventualne dileme koje se javljaju u toku ovog procesa. Uopšteno se može reći da ispitanici smatraju da se muškarci lakše nego žene odlučuju na stupanje u seksualne odnose jer njima nije potrebno duže poznanstvo sa partnerkom, posedovanje emocija prema njoj niti to da ona zadovolji nekakve posebne kriterijume. Takođe se smatra da u načinu na koji muškarci razmišljaju nije prisutno nikakvo rešavanje dilema u pogledu ispravnosti odluke da se stupi u seksualne odnose jer seksualni odnos za njih, u tom smislu bar, ne predstavlja važnu i veliku stvar. Kao razlozi za to navode se i neemotivna priroda muškaraca koji im u tome olakšava, ali i njihov izražen seksualni nagon. Naime, tvrdi se da je intenzitet seksualne želje kod muškaraca toliko veliki da se sva pitanja o spremnosti

za stupanje u seksualne odnose pokazuju kao suvišna, da brzina kojom ju je neophodno zadovoljiti ne ostavlja vremena za takva pitanja, da su posledice prolongiranja zadovoljenja seksualnog nagona kod muškaraca vrlo neprijatne. Kada je reč o ženama, tvrdi se da se one teže odlučuju da stupe sa partnerom u seksualni odnos, da odlažu taj trenutak. To se objašnjava time što se smatra da one mnogo ozbiljnije shvataju sam seksualni čin, te da mu tako i pristupaju, kao nečemu o čemu bi trebalo dobro razmisliti. Osim toga, smatra se da da je ženama potrebno da imaju razvijena osećanja prema partneru kako bi stupile u seksualne odnose sa njim, a to zahteva vreme i posledično dovodi do odlaganja prvog seksualnog odnosa. U ovim odgovorima se ranijim dualizmima kojima se opisuju rodni identiteti pridružuje i opozicija racionalno/iracionalno – muškarci se tumače kao taoci svoje naglašene seksualnosti, prinuđeni da u trenucima intenzivne seksualne želje deluju instinktivno, a ne razumno, dok se žene u svom seksualnom ponašanju rukovode razumom, a ne nagonima. Uticaj sredine se u odgovorima ispitanika takođe pojavljuje kao bitan faktor.

Učestalost seksualnih odnosa. Ispitanici uglavnom smatraju da muškarci češće imaju seks od žena i to je delimično objašnjeno ranije – razlozi su nedostatak emotivnosti i moralnosti. Kod žena prenaplašenost ovih osobina otežava češće stupanje u seksualne odnose – one u seksualne odnose stupaju sa nekim do koga im je stalo, pa im je potrebno više vremena da nađu takvog partnera, da razviju osećanja prema njemu, kao i odnos sa njim, da razmisle o tome kada bi prvi seksualni odnos trebalo da se dogodi.

Broj partnera. Većina ispitanika nije mogla da se izjasni u pogledu broja partnera za koji smatraju da je prihvatljiv za muškarce i za žene. Među onima koji su to učinili većina je napomenula da se u Srbiji kod muškaraca favorizuje promiskuitet, a kod žena osuđuje i da mnogi muškarci više vole da njihova seksualna partnerka ima (dosta) manje seksualnog iskustva od njih.

"Pa zavisi, kako koji, neki će da misle (*loše o ženi koja je imala puno partnera*), neki ne, ali većinu interesuje koliko je žena imala partnera, to ih najviše interesuje. (*Da li žene muškarce lažu o tome?*) Ja lažem, ozbiljno, gde da im kažem, da se šlogiraju, morala bih da izračunam. Jesam, slagala sam, naravno. (*A muškarci, da li oni govore istinu?*) Pa mislim da muškarci preuveličavaju, mislim, ne možeš nikad da znaš da li je to tačno ili nije, ali mislim da više vole da se hvale time, a žene iako su imale više možda neće da se pohvale, gde da se pohvale." – Danica (30)

Interesovanje za aktivno učešće u seksualnom činu. Većina ispitanika smatra da žene imaju manje interesovanja da aktivno učestvuju u seksualnom činu, odnosno da su pasivne ili manje aktivne od muškaraca. Odsustvo angažovanja u seksu kod žena objašnjava se njihovom prirodom, ali i nametnutom društvenom ulogom. Za muškarce se smatra da poseduju interesovanje za ak-

tivno učešće u seksualnom činu. Ono je, prema mišljenju ispitanika, posledica njihove telesne snage koja dozvoljava veći angažman u seksualnom odnosu i/ili samim činom penetracije u kojem se muškarac tumači kao aktivan akter.

Inicijativa. Inicijativa kod muškaraca i žena ispitana je u smislu uspostavljanja kontakta sa seksualno privlačnom osobom, iniciranja prvog seksualnog odnosa, kao i u smislu uvođenja novina u seksualni život. Većina ispitanika i u ovom pogledu muškarce shvata kao aktivnijim – oni su, kako se smatra, uglavnom inicijatori u svim navedenim situacijama. Nasuprot tome, žene se percipiraju kao pasivne, kao one koje uvek čekaju na inicijativu muškaraca. Smatra se da muškarci prvi prilaze ženi jer je to njihova rodna uloga koju oni treba da preuzmu, a iz istog razloga žene čekaju na prvi korak muškarca. Prvi seksualni odnos iniciraju muškarci, jer su slobodniji od žena. Žene to ne čine, jer nisu slobodne na početku veze sa nekim (kada se razviju dublja osećanja i prođe vreme one bi to mogle da postanu), a i plaše se osude zbog ispoljavanja svoje seksualnosti (što se u društvu negativno percipira).

"Uopšte mislim da muškarci češće iniciraju seks... (*Zašto misliš to?*) Zato što su žene stidljivije. (*Šta misliš, zašto je to tako?*) Naučene su. Bilo bi im prelepo kada bi se opustile, kada bi radile sve što požele. Imam jednu drugaricu... Ona ima momka baš dugo i mnogo joj je lepo sa njim i ima fantastičan seks i bila je tu kod mene par dana i onda je jedno veče krenula da se sprema za grad i onda je rekla, jao, nadam se će Nemanja da krene, a onda sam je ja pitala, pa dobro, a što ne uradiš to ti, a onda je ona rekla, pa ne znam, ne znam, bezveze mi je i bez obzira što je sa tim momkom toliko dugo u vezi i toliko se dobro poznaju i njoj je mnogo lepo, ovaj, ona i dalje ima nekakvu barijeru da sama krene da vodi ljubav, seks, šta god." – Maja (23)

Preferencije u seksualnom odnosu. Među ispitanicima je najzastupljenije mišljenje da muškarci, ali i žene, najviše vole da je muškarac dominantan u toku seksualnog odnosa. Muškarci, kako većina napominje, dominiraju svojom fizičkom snagom, ali i mentalnim, duhovnim svojstvima. Usled svoje fizičke snage muškarci su u stanju da "omoguće" dugo trajanje seksualnog odnosa, kao i izvođenje poza koje su u tom smislu zahtevne. Dominacija muškaraca u seksualnom činu usled njihovih mentalnih, duhovnih svojstava ispoljava se u vidu donošenja odluka o toku seksualnog odnosa, ispoljavanjem sopstvenih želja i njihovom realizacijom. Smatra se da žene u seksualnom odnosu obično pasivne, kao i da preferiraju da muškarac ima dominantnu ulogu u seksualnom odnosu, prvenstveno u smislu odlučivanja o njegovom toku.

"Muškarac u seksu... Dobar deo muškaraca voli da bude dominantan u seksu. Što se tiče poza, to su obično neke iz filmova, neke, ne znam ti ni ja. Šta vole žene u seksu? Zависи od devojke. Neka voli da bude ona dominantna, neka voli da se prepusti i uživa. Većina mislim da voli da uživa, da se prepusti, mislim... jeste." – Nikola (23)

"Muškarac hoće da bude malo dominantniji i da bude zaštitnik, a ona hoće da bude zaštićena i zadovoljena." – Marko (23)

Sloboda u seksualnom ponašanju. Najveći broj ispitanika smatra da su muškarci u seksualnom ponašanju slobodniji od žena, a to manifestuje na sledeće načine: oni više od žena ispoljavaju svoje seksualne potrebe i nastoje da ih zadovolje; imaju manje predrasuda vezano za seks, pa su toga više od žena skloni eksperimentisanju u seksu; nagost sopstvenog tela ne budi u njima stid. Uglavnom se ove tvrdnje dovode u vezu sa društvenim ulogama muškaraca i žena – veća sloboda u seksualnom ponašanju kod muškaraca posledica je još uvek prisutnog patrijarhalnog ustrojstva rodnih odnosa koji dozvoljava da seksualnost kod muškaraca bude centralni deo identiteta, a kod žena označitelj moralnog posrnuća. Žene se stide i plaše da ispolje svoju seksualnost, jer imaju strah da će u društvu biti označene kao "drolje" i "kurve", a sa tim u vezu se dovodi i često prisutna potreba kod žena da seksualnu želju pravdaju ljubavnim osećanjima prema seksualnom partneru. Neretko je, međutim, razlika u pogledu slobode u seksualnom ponašanju između muškaraca i žena objašnjavana i njihovom prirodom.

Odnos prema partneru, partnerovom i sopstvenom seksualnom zadovoljstvu. Ispitanici smatraju da muškarci i žene imaju različit odnos prema partneru, njegovom i sopstvenom seksualnom zadovoljstvu. Ispitanici uglavnom smatraju da žene više nego muškarci pristaju na seksualni odnos zbog partnera i kada same ne osećaju seksualnu želju. Za to uglavnom nema objašnjenja – tvrdi se da je to jednostavno tako, da žene jednostavno više žele da udovolje partneru – ili se objašnjava na neki od sledećih načina: žene na taj način žele od muškarca da dobiju neku protivuslugu (u vidu, na primer, poklona ili u vidu pomoći oko nekog posla koji se u društvu smatra "ženskim", kao što je, na primer, sređivanje po kući ili briga o deci); pristajanje na seksualni odnos uvek kada partner to poželi je način na koji žene nastoje da steknu njegovu naklonost ili ljubav; ovakav oblik ponašanja javlja se iz straha od gubitka partnera.

"Mislim da češće žene imaju tu ulogu (*da pristaju na seks zbog partnera*). (*Šta misliš, zašto žene to rade?*) Pa, ne znam, možda je to nekako u ženskoj čudi da na taj način, ne znam, ovaj, privole nekog na nešto, ili da mu ispune to, ne znam, neku želju iako one nemaju takvu želju da bi njima muškarac, možda, nešto drugo ispunio. (*A šta bi to moglo da bude?*) Ne znam, sad to opet ne mogu da generalizujem, možda neki izlazak, neki poklon, neko letovanje, neku pomoć u kući, ako je udata, pomoć oko dece, neku protivuslugu u vidu nečega što muškarac obično ne radi. Možda žene misle i da mogu da dobiju ljubav tako, ali to je malo blesavo, mislim, ako ta žena zna da je taj muškarac ne voli, mislim, to neće ništa promeniti time, ali možda neke žene misle da će steći tako neku ljubav i naklonost." – Jelena (33)

Za razliku od žena, muškarci su, kako većina ispitanika smatra, sebični i na sebe fokusirani pa su zbog toga manje zainteresovani da udovolje ženi. Smatra se i da je njihova seksualna želja mnogo veća i učestalija nego kod žena i da zapravo samo postoji više prilika u kojima je potrebno muškarcu izaći u susret nego obrnuto.

Potčinjavanje žene muškarčevim seksualnim željama objašnjava se njihovom potrebom za potčinjavanjem ili se dovodi u vezu sa njihovim podređenim položajem u odnosu na muškarca zbog kojeg ne mogu da računaju na njegovu pomoć bez protivusluge, a smatra se i da ljubav funkcioniše na istim principima razmene. Osim toga, smatra se da muškarac i žena jedno drugome daju ono što im je potrebno u zavisnosti od njihovih urođenih osobina: žena muškarcu seks, muškarac ženi ljubav. Pristajanje na seksualne odnose iz straha od gubitka partnera za koje se tvrdi da postoji kod žena još jedan je dokaz njenog inferiornog položaja. Žene, kako većina ispitanika smatra, ne samo da se trude da pristanu na seksualni odnos uvek kada muškarac to poželi, već se trude i taj seksualni odnos bude baš onakav kakav bi muškarac želeo da bude. To se objašnjava na neki od sledećih načina: njihovom prirodom; kao način na koji žene pokušavaju da ostvare neku korist za sebe; njihovom društvenom ulogom udruženom sa njihovim društvenim položajem. Kako su neki od ispitanika napomenuli, žene još uvek u velikom broju finansijski zavise od muškaraca i iz tog razloga su često prinuđene da, zarad ekonomske sigurnosti koju im muškarac pruža, ispunjavaju sve njegove želje (uključujući i seksualne).

"...I mislim da one samo inicirane njegovom nekom reakcijom ili pogledom ili željom iskazanom rečima dovode sebe u tu poziciju da budu malo "nevaljale" da bi usrećile svog partnera. To je, ja mislim, i iz ljubavi i iz želje da stalno bude, mislim stalno, da mu bude ona u centru pažnje, a ne neka druga, a kad toga nema, ako to izostane, taj moment te naughty girl, onda ta seksualna aktivnost između njih dvoje polako postaje monotona, jednolična, neinteresantna, to njemu onda dosadi i onda muškarac se okreće na drugu stranu i traži to što ne može da nađe u toj i to je ta potreba, znači da ona seksualnu želju zadovoljava njegovu više nego svoju upravo da bi taj bio sa njom, a ne sa nekom drugom. (*Ukoliko seks već postane takav, dosadan, hoće li to ikad ženi zasmetati ili samo muškarcu?*) Pa verovatno da da, ali s obzirom na sve ukupne društveno-socijalne odnose u društvu, žena u Srbiji zavisi od muškarca, finansijski uglavnom, a seks je jedan od načina da se taj balans održi. Danas je sve kupi – prodaj. Mnogo ima, mnogo se prodaje, mnogo se nudi i čim on... to je svojevrsna konkurentnost..., da bi ona došla u balans (...) onda mora na druge načine da se dovija njemu i u tom smislu da, imam utisak, i radi stvari koje ona lično ne bi radila, značila, protiv, u stvari ne mogu da kažem protiv njenog izbora, ali ne nešto što bi bio njen istinski izbor..." – Mina (33)

Nedostatak truda kod muškaraca zarad ženinog seksualnog zadovoljstva obično se objašnjava njihovom prirodom (egocentričnost, sebičnost, hormoni). Neki od ispitanika muškog pola smatraju da ženama njihovo sopstveno seksualno zadovoljstvo čak i nije važno sve dokle je muškarac seksualno zadovoljen.

Stav da žene slabo mare za sopstveno zadovoljstvo ili da im je prioritet partnerovo zadovoljstvo posebno je istaknut u odgovorima ispitanika na pitanje o tome da li žene svoje partnere lažu o svom eventualnom seksualnom nezadovoljstvu. Gotovo svi ispitanici tvrde da žene to rade, u većoj ili manjoj meri. Uglavnom se smatra da žene to rade kako ne bi povredile partnera, njegova osećanja, a posebno njegovu "muškost". Pristajanje na obmane, a time i na nepromenjeno stanje u pogledu sopstvenog nezadovoljstva, nesumljiv je odraz podređenosti žena u društvu. Muškarci takođe svojim ponašanjem reprodukuju svoj položaj u društvu – oni, kako većina ispitanika smatra, nisu zainteresovani da otkriju u kojoj je meri žena zadovoljna njihovim seksualnim odnosom i da u slučajevima njenog eventualnog nezadovoljstva oni sebe ne smatraju odgovornim za to. Smatra se da oni tako misle i ponašaju se iz nekoliko razloga: zato što su sebični; zato što misle da žene teže doživljavaju orgazam od muškaraca; zato što misle da bi u seksualnom činu svako trebalo da brine o svom zadovoljstvu; zato što su muškarci u svemu u dominantni u odnosu na žene (zbog svog povlašćenog položaja u društvu). Za razliku od njih žene, kako većina ispitanika smatra, o tome brinu i osećaju se krivim ako kod muškarca izostane orgazam, a to se objašnjava time što se kod muškaraca to jako retko dešava – pravilo je da u toku svakog seksualnog odnosa muškarac doživi orgazam. Drugo objašnjenje koje je bilo među najzastupljenijima jeste da se žene brinu jer to može da bude indikator opadanja muškarčevog (seksualnog) interesovanja za njih, odnosno da to znači da mu ona više nije privlačna i da ga seksualno ne zadovoljava. Dominacija muškaraca i inferiornost žena ovde se manifestuju na nekoliko načina. Prvo, to je samo interesovanje žena za to da muškarac tokom seksualnog čina obavezno doživi orgazam koje ne postoji u obrnutom slučaju – muškarci se opisuju kao sebični, fokusirani na sopstveno zadovoljstvo. Drugo, to su tvrdnje ispitanika o učestalosti postizanja orgazma kod muškaraca tokom seksualnog čina, dok se za žene smatra da postizanje orgazma u toku seksualnog odnosa ne predstavlja baš tako čestu pojavu. Pitanju fiziologije genitalija, seksualnog čina i orgazma ovde nije mesto, ali nesumnjivo se iz opisanih rodnih seksualnih uloga i identiteta može zaključiti da ove razlike u ponašanju muškaraca i žena u pogledu odnosa prema partnerovom seksualnom zadovoljstvu prevazilaze biologiju, s obzirom na naglašenu asimetriju u rodnim odnosima moći. Konačno, tu su i eksplicitne tvrdnje o društvenoj povlašćenosti muškaraca i podređenosti žena kojima se objašnjava njihov odnos prema partnerovom zadovoljstvu.

Izbegavanje razgovora o seksu

Ispitanici su ukazali na problem razgovora o seksu među partnerima i šire, što je još jedan element diskursa seksualnog konzervativizma. Kao što je već spomenuto, sa ispitanicima nije razgovarano o kontracepciji niti o PPI, tako da

problem razgovora o seksu ovde ne uključuje temu kontracepcije niti PPI onako kako je definisan na osnovu pregleda literature. U tom smislu problem razgovora o seksu uočen kod ispitanika u Beogradu se ne poklapa u potpunosti sa navedenom definicijom ovog elementa seksualnog konzervativizma. Pored toga, on je u određenim aspektima i prevazilazi. Ispitanici su ukazali na to da seks predstavlja osetljivu temu, da razgovor o seksu povećava vulnerabilnost sagovornika i da je to ono što doprinosi izbegavanju vođenja ovakvih razgovora, o čemu nije pisano u pregledanoj literaturi. Razgovor na temu seksa (u smislu seksualnih odnosa uopšteno i u smislu sopstvenog seksualnog iskustva) među poznanicima i prijateljima, kao i iskrenost u razgovoru među partnerima na temu dotadašnjeg broja partnera su takođe aspekti problema razgovora o seksu koje definicija seksualnog konzervativizma ne obuhvata, a na koje su ispitanici obuhvaćeni ovim istraživanjem ukazali. Ostali aspekti ovog elementa heteroseksualnog konzervativizma onako kako su definisani na osnovu literature, poput uticaja koji rodni diskurs ili društveno povezivanje seksa i stida imaju na javljanje ove vrste nelagodnosti i problema u komunikaciji među partnerima i uopšteno, prisutni su i u građi prikupljenoj putem intervjua sa ispitanicima u Beogradu. Od ispitanika je, u vezi sa tom temom, zatraženo da iskažu svoje mišljenje o: razgovorima na temu seksu uopšteno, u društvu, među bilo kojim sagovornicima i bez referisanja na lično iskustvo; razgovorima na temu seksa koji podrazumevaju razmenjivanje ličnog iskustva, među poznanicima i prijateljima; razgovorima o seksu među partnerima u smislu iznošenja sopstvenih želja, stavova, mišljenja.

Većina ispitanika smatra da seks predstavlja tabu temu u Srbiji: ljudi se stide da pričaju o ovoj temi i zbog toga je izbegavaju. Najveći broj ispitanika to je doveo u vezu sa društveno dominantnim tumačenjem seksualnosti, tvrdeći da se razgovor o seksualnim odnosima izbegava i izaziva osećaj stida zato što je društveno označen kao nepoželjan i sramotan. Neki ispitanici su precizirali objašnjenja o društvenoj uslovljenosti tabuisanja razgovora o seksualnosti, posebno ističući ulogu hrišćanstva, ekonomske nerazvijenosti i još uvek dominantnog patrijarhalnog obrasca.

"(Koliko su ljudi u Srbiji otvoreni i koliko mogu opuštено da pričaju o seksu?) Opet koliko im njihova svest dopušta i uskost, uskost njihovog unutrašnjeg sistema, a ljudi su kod nas vrlo uski što se svega tiče, zatvoreni su i konzervativni i potisnuti sredinom koja ih okružuje i onda nije dozvoljeno pričati o nečemu što nije u skladu sa tim nekim društvenim kodeksom, pravilom... Ne pričaju o tome nikako i onda opet taj seks, ne daj bože da se to igde spominje. Niko to ne uzima za kao neku priču, ne konzumira se ta priča sigurno. (Zašto misliš da je to tako?) A opet radi, iz obzira prema sredini. Verujem da u Americi ili tako nekoj sredini ljudi pričaju o tome dosta slobodnije nego kod nas. Mi smo hrišćani, tako vaspitani. Sve to, uče te da se ne samozadovoljavaš, jer je to protiv boga..." – Miloš (25)

"U Srbiji ne (*može*) toliko (*da se priča o seksu*). Mislim da sve je to u nekom pokušaju, ali opet je to tabu. (*Zašto?*) Pa upravo, vraćamo se na tradicionalni i patrijarhalni stil života, zato što su seks i drugi tabui poput side, ne znam, zarazno prenosivih bolesti, pedofilije, to je sve u istom tom košu, sad treba naravno o tome da se priča mnogo više, ali na žalost, na žalost, Srbija i nije, nije, ja sam uverena, i neće još dugo, dugo postati to otvorenije za mnoga pitanja, ne samo za seks, nego i za mnogo šira ili krupnija pitanja, a sve se vraćam na tradicionalan stil života, na slabu ekonomsku sposobnost, platežnu sposobnost ljudi, to je sve povezano, sve te kategorije su međusobno povezane uzročno-posledičnom vezom." – Mina (33)

U velikom broju odgovora bilo je zastupljeno i objašnjenje prema kojem ljudi u Srbiji izbegavaju da govore o seksualnim odnosima jer to osetljiva tema koja povećava njihovu vulnerabilnost. Ovde se ističe potencijal vulnerabilnosti teme seksualnosti koja se smatra delom intime, domena privatnog. Ispitanici smatraju da je bolje biti zatvoren po pitanju tako intimnih tema jer ljudi to često žele i mogu da iskoriste kako bi nekoga povredili. Ispitanici su napomenuli da se drugačije može postupati samo u slučaju dužeg poznanstva sa nekim i na osnovu stečenog poverenja u njega. Stepen bliskosti među ljudima, koji se smatra neophodnim za vođenje razgovora o tako osetljivim temama kao što je seksualnost, govori u prilog ograničenosti seksualnosti na domen privatnog. Bliskost potrebna za razgovor na temu seksa takođe ukazuje i na to da se seksualni odnosi shvataju kao nešto važno i značajno zbog čega ne predstavljaju temu o kojoj može sa bilo kim da se razgovara. Vulnerabilnost pojedinaca u razgovoru na temu seksualnosti, njena ograničenost na razgovor sa bliskim, dobro poznatim ljudima i sferu privatnog i značaj i važnost koji joj se pridaju potencijalno ukazuju ne samo na društveno negativnu konotiranost razgovora o seksualnim odnosima, već i na društveno negativan odnos prema samoj seksualnosti u celini, dakle na negativan odnos koji nije isključivo rodno određen.

Kada je reč o razgovoru o seksu koji podrazumeva razmenjivanje seksualnih iskustava, većina ispitanika smatra da prijatelji među sobom mogu da razgovaraju na taj način o ovoj temi, a da sa ostalim poznanicima to zavisi od međusobne bliskosti. Stepen bliskosti se ovde može objasniti na isti način kao i kod razgovora na temu seksa uopšteno.

Za partnere se smatra da među sobom nikada ili uglavnom nikada ne pričaju o seksu u smislu iskazivanja sopstvenih stavova, misli i želja. Takvo shvatanje kod većine ispitanika uglavnom nije detaljnije objašnjeno – obično se samo tvrdi da partneri ne razgovaraju o tome jer ih je sramota. Nekoliko ispitanika je napomenulo da razgovor među partnerima na temu seksa zavisi od stepena bliskosti među njima. Izbegavanje razgovora o seksu među partnerima posledica je samog društvenog označavanja razgovora o seksu kao nepoželjnog. Pored toga što je na izbegavanje razgovora o seksu ukazano kao na problem koji se javlja kod oba partnera, istaknuto je i da je ovaj problem veći i

učestaliji kod žena. Na pitanje o tome može li žena da bude iskrena sa muškarcem u vezi svog seksualnog nezadovoljstva, većina ispitanika dala je odričan odgovor navodeći posledice ovakvog priznanja po muškarce. Većina ispitanika je takođe gotovo potpuno saglasna u tome da će žene o svom seksualnom nezadovoljstvu uvek slagati muškarca. Izbegavanje razgovora o ovoj, za muškarce neprijatnoj, a za žene važnoj temi navodi na zaključak o neravnopravnosti u rodnim odnosima moći koja se reflektuje i na ovaj način. Iako je ovde ispitano iskazivanje misli i osećanja vezano za seksualni odnos u samo jednom pravcu, od žene ka muškarcu, sličan zaključak može da se izvede i u obrnutom slučaju, na osnovu odgovora ispitanika na neka druga pitanja gde je bilo reči i o načinu na koji će se ponašati muškarac kada je reč o razgovoru na temu seksa. Muškarac će, kao i žena, aktuelnog partnera slagati o broju partnera sa kojima je do tada imao seksualne odnose – žena će broj dosadašnjih partnera da smanji, a muškarac da poveća. Jasno je da ova neiskrenost u razgovoru sa partnerom kod žena ukazuje na njihovu podređenost, a kod muškaraca na njihovu dominaciju. Pored toga, ispitanici su, kada su govorili o razgovoru na temu seksa među poznanicima, prijateljima i uopšteno, napravili razliku u pogledu razgovora koje između sebe vode muškarci i razgovora koje među sobom vode žene. Ova razlika odnosi se na otvorenost i iskrenost sagovornika. Smatra se da se muškarci među sobom hvale kada pričaju o sopstvenom seksualnom iskustvu, kao i da su žene mnogo iskrenije dok sa drugim ženama razgovaraju o istoj temi. Ispitanici tvrde da se muškarci hvale u pogledu sopstvenog seksualnog iskustva jer je promiskuitet jedna od glavnih poželjnih odlika maskuliniteta, dok se za žene smatra da su iskrenije jer je takva njihova priroda.

"Žene iskrenije među sobom pričaju o seksu. Koliko god da su stisnutije, pričaju ono stvarno što je. Muškarci to ono više naprave... znaš, sa devojkom kad pričaju oni su ono ne znam bogovi, kao, a onda na delu u stvari ništa i tako." – Sandra (24)

"Ako se radi o društvima, znači muškarci između sebe pričaju ono, ali svodi se to vrlo često na hvalisanje i vrlo često muškarci, recimo, preteruju da bi ispali face, a kad su sami sa ženom sasvim je drugo nešto..." – Marko (23)

Kada je reč o razgovorima na temu seksa u smislu seksualnih odnosa uopšteno i na osnovu ličnog iskustva u muško-ženskom prijateljstvu, smatra se da žene sa muškarcima nikada ništa ne pričaju o tome i da je isto i u obrnutom slučaju.⁹ U svim ovim tvrdnjama implicitno je sadržano shvatanje da razgovori o seksualnim odnosima mogu da se vode samo sa pripadnicima istog

---

⁹ Ipak, kako neki ispitanici smatraju, kod muškaraca se ponekad može dogoditi da prijateljici nešto kažu na temu seksa što se može dovesti u vezu sa slobodama koje muškarci uopšteno uživaju kada je o seksualnosti reč.

pola, na šta su neki ispitanici i eksplicitno ukazali. Osećaj sigurnosti, prijatnosti, slobode i razumevanja u razgovoru sa pripadnicima istog pola na temu seksualnih odnosa ukazuje na shvatanje o nekoj vrsti zajedničke "prirode" svojstvene svakom polu ponaosob, kao i njihovu apsolutnu različitost. Upravo je to ono što se ovde još može okarakterisati kao konzervativno, pored problema razgovora o seksualnim odnosima, kao i društveno povezivanje seksa sa osećajem stida koje izaziva ovaj problem u komunikaciji na tu temu.

Zaključak

U radu je sagledano kulturno promišljanje polnih odnosa među mladim heteroseksualnim osobama u Beogradu na osnovu čega je izdvojen kulturni model polnih odnosa koji je među njima zastupljen. Dominantna odlika kulturnog modela polnih odnosa uočenog među ispitanicima jeste njegova rodna određenost. Ispitanici smatraju da se muškarci i žene u potpunosti međusobno razlikuju po pitanju njihovih odlika i njihovog ponašanja kada je o seksualnosti reč. Muškarci, kako većina ispitanika smatra, poseduju naglašen seksualni nagon zbog čega je za njih prioritet u odnosu sa suprotnim polom seks i zbog čega ih kod žena najviše privlači njihov fizički izgled. Duhovna i intelektualna svojstva žene za njih su, kako se smatra, nebitna, a takođe su im nebitni i ljubav, emotivna povezanost i bliskost u partnerskom odnosu. U seksualnom odnosu oni su slobodni i dominantni, otvoreno ispoljavaju svoje želje i potrebe i nastoje da ih zadovolje, ne osvrćući se preterano na želje i potrebe svoje seksualne partnerke niti na njeno eventualno nezadovoljstvo. Njihovo seksualno ponašanje obično je promiskuitetno – oni često menjaju seksualne partnerke, dok su seksualni odnosi kod njih učestaliji. Za razliku od muškaraca, žene, kako većina ispitanika smatra, nemaju naglašen seksualni nagon, a u odnosu sa suprotnim polom prioritet stavljaju na njihov emotivni odnos. Otuda žene privlače duhovna, mentalna svojstva muškarca, kako se smatra, a naročito jaki i samouvereni muškarci koji su u stanju da im pruže oslonac i zaštitu koji im kao slabim bićima nedostaju. U seksualnom odnosu žene su pasivne i podređuju se željama muškarca čija je dominacija ono što u tom pogledu i one same preferiraju, davajući tako prioritet zadovoljstvu partnera, a zanemarujući sopstveno. Osim u tom pogledu, žene su neslobodne i kada je reč o učestalim promenama partnera, jer je ovakav oblik ponašanja kod žena društveno označen kao nepoželjan. Kulturni model polnih odnosa zastupljen kod ispitanika, dakle, osim što je rodno određen, počiva i na nejednakosti u rodnim odnosima moći. Ovo je jedan od elemenata diskursa heteroseksualnog konzervativizma koji je uočen među ispitanicima, a takođe je uočeno i izbegavanje razgovora o seksu među partnerima i šire, što je takođe odlika konzervativnosti u oblasti seksualnosti onako kako je ovaj diskurs definisan na osnovu pregleda literatu-

re. Tako su polazne pretpostavke o konzervativnom karakteru kulturnog promišljanja heteroseksualnosti u okviru ove grupe potvrđene, kao i pretpostavka o prioritizaciji muškarčevog, a marginalizaciji ženinog seksualnog zadovoljstva u polnim odnosima.

Ovo istraživanje ukazuje na to da konzervativnost predstavlja dominantnu odliku kulturnog promišljanja polnih odnosa u okviru grupe mladih uključenih u ovo istraživanje, a da li ovaj zaključak može biti primenjen na kontekst Srbije, pitanje je na koje može biti odgovoreno tek sa budućim istraživanjima. Kako pregled inostrane literature pokazuje, konzervativnost u kulturnom promišljanju polnih odnosa mogla bi se okarakterisati kao globalni fenomen, s obzirom na to da predstavlja svakodnevicu ljudi širom sveta. Međutim, iako kultura nudi modele koji omogućavaju poimanje seksualnosti i polnih odnosa, a koji bi se, na globalnom nivou posmatrano, mogli definisati kao konzervativni, ne treba zaboraviti da je prihvatanje i korišćenje tih modela, delimično ili u celosti, isključivo proizvod odluke pojedinca.

Literatura:

- Ahlberg, Beth Maina, Eila Jylkäs and Ingela Krantz. 2001. Gendered Construction of Sexual Risks: Implications for Safer Sex among Young People in Kenya and Sweden. *Reproductive Health Matters* 9(17): 26-26.
- Allen, Louisa. 2003. Girls Want Sex, Boys Want Love: Resisting Dominant Discourses of (Hetero)sexuality. *Sexualities* 6(2): 215-236.
- Allen, Louisa. 2009. "The 5 cm rule": biopower, sexuality and schooling. *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education* 30(4): 443-456.
- Ankomah, Augustin. 1999. Sex, Love, Money and AIDS: The Dynamics of Premarital Sexual Relationships in Ghana. *Sexualities* 2(3): 291-308.
- Asencio, Marysol W. 1999. Machoes and Sluts: Gender, Sexuality and Violence among a Cohort of Puerto Rican Adolescents. *Medical Anthropology Quarterly* 13(1): 107-126.
- Baćević, Jana. 2008. *Romantična veza kao kulturni konstrukt*. Doktorska disertacija. Univerzitet u Beogradu – Filozofski fakultet.
- Bagnol, Brigitte and Esmeralda Mariano. 2008. Vaginal practices: eroticism and implications for women's health and condom use in Mozambique. *Culture, Health & Sexuality* 10(6): 573-585.
- Bant, Astrid and Françosie Girard. 2008. Sexuality, health, and human rights: self-identified priorities of indigenous women in Peru. *Gender & Development* 16(2): 247-256.
- Benett, Linda Rae. 2001. Single Women's Experiences of Premarital Pregnancy and Induced Abortion in Lombok, Eastern Indonesia. *Reproductive Health Matters* 9(17): 37-43.

- Beres, Melanie A. and Pantea Farvid. 2010. Sexual Ethics and Young's Women Account of Heterosexual Casual Sex. *Sexualities* 13(3): 377-393.
- Blount, B. G. 2011. "A History of Cognitive Anthropology". In *A Companion to Cognitive Anthropology*, eds. David B. Kronenfeld, Giovanni Bernardo, Victor C. de Munk and Michael D. Fischer, 11-30. Oxford: Blackwell.
- Boileau, Catherine, Bilkis Vissandjee, Vinh-Kim Nguyen, Sélim Rashed, Mohamed Silla and Maria Victoria Zunzunegui. 2008. Gender Dynamics and Sexual Norms among Youth in Mali in Context of HIV/AIDS Prevention. *African Journal of Reproductive Health* 12(3): 173-184.
- Brown, Penelope. 2006. "Cognitive Anthropology". In *Language, Culture, and Society*, eds. C. Jourdan and K. Tuite, 96-114. Cambridge: Cambridge University Press.
- Butt, Leslie. 2007. "Secret Sex": Youth, Agency, and Changing Sexual Boundaries among the Dani of Papua, Indonesia. *Ethnology* 46(2): 113-132.
- Butt, Lesslie and Jenny Munro. 2007. Rebel girls? Unplanned pregnancy and colonialism in highlands Papua, Indonesia. *Culture, Health & Sexuality* 9(6): 585-598.
- Castañeda, Xóchitl, Claire Brindis, and Itzá Castaneda Camey. 2001. Nebulous Margins: Sexuality and Social Constructions of Risks in Rural Areas of Central Mexico. *Culture, Health & Sexuality* 3(2): 203-219.
- Castro, Roberto. 2001. "When a Man Is With Woman, It Feels Like Electricity": Subjectivity, Sexuality and Contraception among Men in Central Mexico. *Culture, Health & Sexuality* 3(2): 149-165.
- Castro-Vázquez, Genaro and Izumi Kishi. 2007. Silence, Condoms, and Masculinity: Heterosexual Japanese Males Negotiating Contraception. *Men and Masculinities* 10(2): 153-177.
- Christianson, Monica, Ann Lalos, Göran Westman and Eva Johansson. 2007. "Eyes Wide Shut" – Sexuality and risk in HIV-positive youth in Sweden: A qualitative study. *Scandinavian Journal of Public Health* 35: 55-61.
- Connell, Erin. 2005. Desire as interruption: young women and sexuality education in Ontario, Canada. *Sex Education* 5(3): 253-268.
- D'Andrade, Roy G. 1992. "Schemas and motivation". In *Human motives and cultural models*, eds. Roy G. D'Andrade and Claudia Strauss, 23-45. Cambridge: Cambridge University Press.
- Faulkner, Sandra L. 2003. Good Girl or Flirt Girl: Latinas' Definition of Sex and Sexual Relationships. *Hispanic Journal of Behavioral Sciences* 25(2): 174-200.
- Garton, Stephen. 2004. *Histories of Sexuality: Antiquity to Sexual Revolution*. London: Equinox Publishing Ltd.
- George, Annie. 2002. Embodying Identity through Heterosexual Sexuality: Newly Married Adolescent Women in India. *Culture, Health & Sexuality* 4(2): 207-222.

- Hamilton, Laura and Elizabeth A. Armstrong. 2009. Gendered Sexuality in Young Adulthood: Double Binds and Flawed Options. *Gender and Society* 23(5): 589-616.
- Hardy, Simon. 2001. More Black Lace: Women, Eroticism and Subjecthood. *Sexualities* 4(4): 435-453.
- Hillier, Lynne, Lyn Harrison and Kate Bodwitch. 1999. "Neverending Love" and "Blowing Your Load": The Meanings of Sex to Rural Youth. *Sexualities* 2(1): 69-88.
- Holland, Dorothy. 1992. "How cultural systems become desire: a case study of American romance". In *Human motives and cultural models*, eds. Roy G. D'Andrade and Claudia Strauss, 61-90. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hulton, Louise A., Rachel Cullen and Symons Wamala Khalokho. 2000. Perceptions of the Risks of Sexual Activity and Their Consequences among Ugandan Adolescents: *Studies in Family Planning* 31(1): 35-46.
- Hyde, Abbey, Johnatan Drennan, Etaoine Howlet and Dympna Brady. 2008. Young's Men Vulnerability in Constituting Hegemonic Masculinity in Sexual Relationships. *American Journal of Men's Health* 3(3): 238-251.
- Izugbara, C. Otutubikey. 2005. Local Erotic Songs and Chants Among Rural Nigerian Adolescent Males. *Sexuality & Culture* 9(3): 53-76.
- Jegade, A. S. and O. Odumosu. 2003. Gender and Health Analysis of Sexual Behaviour in South-Western Nigeria. *African Journal of Reproductive Health* 7(1): 63-70.
- Johnstone, Barbara. 2002. *Discourse Analysis*. Oxford: Blackwell.
- Killoran, Moira. 1998. "Good Muslims" or "Bad Muslims", "Good" Women and Feminists: Negotiating Identities in Northern Cyprus (Or, the Condom Story). *Ethos* 26(2): 183-203.
- Leclerc-Madlala, Suzanne. 2001. Virginity Testing: Managin Sexuality in a Maturing HIV/AIDS Epidemic. *Medical Anthropology Quarterly* 15(4): 533-552.
- Lesch, Elmien and Carey Bremirdge. 2006. Safe sex and constructions of young male sexuality in one-semi rural Western Cape community. *South African Review of Sociology* 37(2): 128-142.
- Mahdavi, Pardis. 2007. Passionate uprisings: Young people, sexuality and politics in post-revolutionary Iran. *Culture, Health & Sexuality* 9(5): 445-457.
- Makhlouf Obermeyer, Carla. 2000. Sexuality in Morocco: changing context and contested domain. *Culture, Health & Sexuality* 2(3): 239-254
- Mantell, Joane E., Abigail Harrison, Susie Hoffman, Jenifer A. Smith, Zena A. Stain and Theresa M. Exner. 2006. The "Mpondombili" Project: Preventing HIV/AIDS and Unintended Pregnancy among Rural South-African School-Going Adolescents. *Reproductive Health Matters* 14(28): 113-122.

- Masqueiler, Adeline. 2005. The Scorpion's Sting: Youth, Marriage and Struggle for Social Maturity in Niger. *The Journal of Royal Anthropological Institute* 11(1): 59-83.
- Maticka-Tyndale, Eleanor, Melanie Gallant, Chris Brouillard-Coyle, Dan Holland, Karen Metcalfe, Janet Wildish and Mary Gichuru. 2005. The sexual scripts of Kenyan young people and HIV prevention. *Culture, Health & Sexuality* 7(1): 27-41.
- Moore, Newlyn B. and J. Kenneth Davidson, Sr. 2000. Communicating with New Sex Partners: College Women and Questions That Make a Difference. *Journal of Sex & Marital Therapy* 26: 215-230.
- Morrison, Lynn. 2004. Traditions in Transition: Young People's Risk for HIV in Chiang Mai, Thailand. *Qualitative Health Research* 14(3): 328-344.
- Morrison, Lynn. 2006. "It's in the nature of men": Women's perception of risk for HIV/AIDS in Chiang Mai, Thailand. *Culture, Health & Sexuality* 8(2): 145-159.
- Oziegyn, Gul. 2009. Vaginal Facades: Sexual Freedom and Guilt among Young Turkish Women. *European Journal of Women's Studies* 16(2): 103-123.
- Paltridge, Brian. 2006. *Discourse Analysis: An Introduction*. London, New York: Continuum.
- Paulson, Susan and Patricia Bailey. 2003. Culturally constructed relationships shape sexual and reproductive health in Bolivia. *Culture, Health & Society* 5(6): 483-498.
- Paxson, Heather. 2002. Rationalizing Sex: Family Planning and the Making of Modern Lovers in Urban Greece. *American Ethnologist* 29(2): 307-334.
- Pliskin, Karen L. 1997. Verbal Intercourse and Sexual Communication: Impediments to STD Prevention. *Medical Anthropology Quarterly* 11(1): 89-109.
- Quinn, Naomi. 2011. "The History of the Cultural Models School Reconsidered: A Paradigm Shift in Cognitive Anthropology". In *A Companion to Cognitive Anthropology*, eds. David B. Kronenfeld, Giovanni Bernardo, Victor C. de Munk and Michael D. Fischer, 30-47. Oxford: Blackwell.
- Ragnarsson, Anders, Hans E. Onya, Anna Thorston, Anna Mia Ekström, and Leif Edvard Aarø. 2008. Young's Male Gendered Sexuality in the Era of HIV and AIDS in Limpopo Province, South Africa. *Qualitative Health Research* 18(6): 739-746.
- Ragnarsson, Anders, Loraine Townsend, Anna Mia Ekström, Mickey Chopra and Anna Thorston. 2010. The construction of an idealised urban masculinity among men with concurrent sexual partners in South African Township. *Global Health Action* 3: 1-7.
- Roth, Eric A., Elliot M. Fratkin, Elizabeth N. Ngugi, and Barry W. Glickman. 2001. Female education, adolescent sexuality and the risk of sexually tran-

- mitted infection in Ariaal Rendille culture. *Culture, Health & Sexuality* 3(1): 35-47.
- Ruiz Austria, Carolina S. 2004. The Church, the State and Women's Bodies in the Context of Religious Fundamentalism in the Philippines. *Reproductive Health Matters* 12(24): 96-103.
- Sa'ar, Amalia. 2004. Many Ways of Becoming a Woman: The Case of Unmarried Israeli-Palestinian "Girls". *Ethnology* 43(1): 1-18.
- Shefer, Tamara and Don Foster. 2001. Discourses on Women's (Hetero)Sexuality and Desire in South African Local Context. *Culture, Health & Sexuality* 3(4): 375-390.
- Shirpak, Khosro Refaie, Maryam Chinichian, Eleanor Maticka-Tyndale, Hassan Eftekar Ardebili, Abolghasem Pourreza and Ali Ramenzankhani. 2008. A Qualitative Assessment of the Sex Education Needs of Married Iranian Women. *Sexuality & Culture* 12: 133-150.
- Simpson, Anthony. 2005. Son and Fathers/Boys to Men in the Time of AIDS: Learning Masculinity in Zambia. *Journal of Southern African Studies* 31(3): 569-586.
- Smyth, Lisa. 2006. The Cultural Politics of Sexuality and Reproduction in Northern Ireland. *Sociology* 40(4): 663-680.
- Stauss, Claudia. 1992. "Models and motives". In *Human motives and cultural models*, eds. Roy G. D'Andrade and Claudia Strauss, 1-21. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sternberg, Peter. 2000. Challenging Machismo: Promoting Sexual and Reproductive Health with Nicaraguan Men. *Gender and Development* 8(1): 89-99.
- Stewart, Fiona J. 1999. Feminities in Flux? Young Women, Heterosexuality and (Safe) Sex. *Sexualities* 2(3): 275-290.
- Strauss, Claudia. 1992. "Models and motives". In *Human motives and cultural models*, eds. Roy G. D'Andrade and Claudia Strauss, 1-21. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tambiah, Yasmin. 2005. Turncoat Bodies: Sexuality and Sex Work under Militarization in Sri Lanka. *Gender & Society* 19(2): 243-261.
- Tangmunkongvorakul, Arunrat, Roslyn Kane, and Kaye Wellings. 2005. Gender double standards in young people attending sexual health services in Northern Thailand. *Culture, Health & Sexuality* 7(4): 361-373.
- Thianthai, Chulanee. 2004. Gender and class differences in young's people sexuality and HIV/AIDS risk-taking behaviours in Thailand. *Culture, Health & Sexuality* 6(3): 189-203.
- Uddin, Emaj and Zannatul Ferdous. 2009. Gender of Birth Control Method Practice in Sexual Behavior Patterns in Bangladesh. *Antrocom* 5(2): 87-91.
- Vincent, Louis. 2006. Virginity Testing in South Africa: Re-traditioning the Postcolony. *Culture, Health & Sexuality* 8(1): 17-30.

- Wardlow, Holly. 2007. Men's Extramarital Sexuality in Rural Papua New Guinea. *American Journal of Public Health* 97(6): 1006-1015.
- Žikić, Bojan. 2008. Kako složiti babe, žabe i električne gitare: uvod u kognitivnu antropologiju. *Antropologija* 6: 117-139.

Primljeno: 11.11.2014.

Prihvaćeno: 27.2.2015.

Jelena Vukićević

**CULTURAL CONSIDERATION OF SEXUAL RELATIONS IN
CONTEMPORARY SERBIA**

Based on the data acquired through qualitative research, and through the use of the theory of cultural models, the paper analyzes the cultural conceptualization of sexual relations/sex among a group of young heterosexuals in Belgrade. The basic premise of the paper is that the dominant trait of cultural thinking about sexual relations in contemporary Serbia is conservatism, or rather that it is dominated by gender determination and the asymmetry in relations of power among genders. Based on the overview of anthropological literature about heterosexuality published in foreign journals between 1990 and 2010, elements of heterosexual conservatism were isolated and their presence and representation was then tested in the data gathered through interviews with interlocutors in Belgrade.

Key words: heterosexuality, sexual relations, conservatism, cultural model, gender, young people, Belgrade, Serbia.